

Nr 1252

Av fru **Ryding**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 136, med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken, m. m.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 136, med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken, säger departementschefen bl. a. följande: »I en framtida lagstiftning bör man enligt min mening lägga ökad vikt vid att äktenskapet är en form för frivillig samlevnad mellan självständiga personer, . . .» Och på ett annat ställe i samma proposition framhålles: »Det är inte möjligt att nu ta ställning till reformer som är så pass vittgående. I detta lagstiftningsärendet bör ansträngningarna i stället inriktas på att åstadkomma begränsade förbättringar inom ramen för det bestående systemet . . .»

Enligt min mening bör äktenskapet redan nu betraktas som en frivillig samlevnad mellan självständiga personer. Äktenskapet bör inte prioriteras framför andra samlevnadsformer. De lagar som nu stiftas får inte bidra till att konservera institutioner, vilkas betydelse genom utveckling i samhället i övrigt håller på att reduceras.

En kortfattad historik över äktenskapet som institution ger vid handen: Både i det förindustriella bondesamhället och den begynnande storindustrins samhälle var äktenskapet kvinnans enda utväg till ekonomisk trygghet och social status. I jordbrukssamhället var äktenskapet framför allt en ekonomisk institution. Giftermål mellan unga människor arrangerades mellan familjerna av ekonomiska skäl, exempelvis för att utvidga ägor. Äktenskapet fyllde då flera av de funktioner som senare övertagits av samhället genom t. ex. sociallagstiftningen. Familjeinstitutionen var människors enda möjlighet att få sina sociala, ekonomiska och känslomässiga behov tillfredsställda. Alla de som stod utanför familjeinstitutionen och den trygghet som den innebar var helt rättslösa. Äktenskapet var sålunda en institution som gynnade de privilegierade och egendomsägande i samhället och bidrog därmed till att konservera den bestående samhällsordningen.

När befolkningsexplosionen och industrialismen sprängde bondesamhället i slutet av 1700-talet och vi fick ett egendomslost industriproletariat i städerna visade det sig hur otillräckligt äktenskapet var för att garantera människornas trygghet. Kvinnans rättsliga ställning reglerades i början av 1800-talet av 1734 års lag, som var helt föråldrad och som hade skrivits för att reglera de rättsliga förhållandena i bondesamhället, vilket medförde att de ogifta och oförsörjda kvinnorna i 1800-talets industrialiserade samhälle blev rättslösa. En liknande eftersläpning — dock ej lika svårartad — kan

i dag noteras beträffande giftermålsbalken av år 1920 och dagens samhälle, där denna lag skall tillämpas.

I dag stimuleras kvinnorna med olika medel att utbilda sig och gå ut i produktionslivet. Stor vikt läggs vid undervisning och utbildning. Därigenom undermineras äktenskapets roll som försörjningsinstitution för kvinnan. Bakom detta verkar ligga en tanke att alla vuxna arbetsföra människor skall beredas möjlighet att försörja sig, oavsett kön. Detta understrykes även i den FN-rapport om kvinnans ställning som den svenska regeringen nyligen överlämnat till FN. Mot denna bakgrund ter sig särlagstiftningen kring äktenskapet som omotiverad och konservativ.

På grund av otillräcklig arbetsmarknads- och socialpolitik måste emellertid konstateras, att äktenskapet fortfarande för många kvinnor fungerar som en trygghetsfaktor. De är i hög grad ännu beroende av en enskild person för sin existens, och detta för att arbete och inkomsttrygghet på många orter inte garanteras kvinnorna. Äktenskapets otillräcklighet då det gäller att tillförsäkra kvinnan trygghet, ekonomisk och social, visar sig sedan ett tiotal år tillbaka i den höga skilsmässofrekvensen och sedan några år tillbaka även i de återverkningar på mannens möjlighet att försörja en familj på grund av lågkonjunktur och strukturrationaliseringar.

Trots allt har utvecklingen i samhället lett till ökade möjligheter för särskilt kvinnorna att leva ett positivt liv utanför äktenskapets ram jämfört med tidigare förhållanden. Såväl gifta som ogifta kvinnor kan genom preventivteknikens utveckling själva bestämma när de vill ha barn, hur många barn de vill ha och med vem. Kvinnorna är sålunda i mycket mindre utsträckning än förr utlämnade åt mannens godtycke. Den ökade medellivslängden och det minskade barnantalet per familj har medfört att den barnbundna tidsperioden av kvinnans liv starkt reducerats.

Dessa fakta talar för att äktenskapslagstiftningen är mogen för en djupgående revidering. Såvida lagstiftningen inte skall hämma utvecklingen bör denna revidering inte skjutas på framtiden.

Förutom att den framlagda propositionen speglar en föråldrad syn på äktenskapet och samlevnadsfrågorna kan man dessutom peka på felaktiga slutsatser i departementschefens allmänna synpunkter, som tydligen fått ligga till grund för justeringarna i lagstiftningen.

Departementschefen utgår i sin kortfattade historik över äktenskapsinstitutionens utveckling från värderingar som inte är relevanta om man ser till samhället som helhet. Jag har tidigare poängterat äktenskapets positiva roll för den egendomsägande minoriteten i samhället. Det är uppenbart, att departementschefen övervärderar äktenskapets roll som trygghetsfaktor för kvinnorna i allmänhet, vilket framgår av följande: »Mannen var regelmässigt den som fick svara för familjens försörjning genom förvärvsarbete medan hustruns roll främst bestod i att sköta hemmet och ha den dagliga

tillsynen över barnen.» Denna beskrivning stämmer möjligen på de överklass- och medelklassfamiljer där man hade en så pass god ekonomi att kvinnan kunde avstå från förvärvsarbete. Men i stora grupper av befolkningen var de gifta kvinnorna tvingade att bidra till familjens försörjning genom tunga och illa avlönade arbeten. Departementschefen handskas med statistiska uppgifter som ger den omisstänksamme läsaren en falsk bild av situationen t. ex. på 1920-talet: »År 1920 hade bara 39 000 eller knappt fyra procent av de gifta kvinnorna yrkesarbete men år 1965 var motsvarande siffra 619 000 eller drygt 33 procent av samtliga gifta kvinnor.» Detta skall tjäna som bevis för att kvinnans jämställdhet med mannen på arbetsmarknaden är på väg att bli förverkligad. Man kan emellertid med fog misstänka att ett stort antal kvinnor under 1910- och 1920-talet hade anställning hos privatpersoner, som förmodligen inte lämnade statistiska uppgifter. En helt annan bild får man dessutom om man granskar förvärvsintensiteten för hela den kvinnliga befolkningen. 1910 var andelen förvärvsarbetande kvinnor i de aktiva åldrarna 44 procent. År 1965 var motsvarande siffra cirka 41 procent. (Per Holmberg i »Kynne eller kön?») Kvinnornas jämställdhet på arbetsmarknaden är sålunda långt ifrån förverkligad. Brister i samhället, som bl. a. speglas i förekomsten av en stor grupp arbetslösa kvinnor, kan givetvis inte lösas genom att samhället lastar över ansvaret för hundratusentals människors försörjning på äktenskapet. Mytbildningen kring äktenskapet och den alltmer krympande familjen tjänar till att dölja diskrimineringen av kvinnorna, en diskriminering som kan upprätthållas genom en föråldrad lag och en mer eller mindre tvångsmässig deportering av kvinnorna till »hemmets lugna vrå».

Enligt departementschefen är det av vikt att koordinering sker beträffande äktenskapslagstiftningen mellan de olika nordiska länderna. Ett nordiskt samarbete kan givetvis på många områden ha positiva effekter, men man har all anledning att vara kritisk mot uppfattningen att det i alla sammanhang kan leda till radikala lösningar. Ett skrämmande exempel på motsatsen är den lag som instiftades i Danmark 1961 och som fick namnet »den fula lagen» och som var riktad mot de homosexuella. I texten till denna särslag mot homosexuella sägs det att »den der ved betaling eller løfte derom skaffer sig kønsligt forhold till en anden person af samme køn under 21 år» kan straffas med fängelse i högst ett år eller under förmildrande omständigheter till böter. (Henning Pallesen i boken »De avvikande».) Lagen fick en så rigorös tillämpning att rent bagatellartade handlingar ledde till åtal och fängelse. Flera personer begick självmord under hotet av åtal och den skandal detta skulle föra med sig. Trots att den radikala opinionen i Danmark motsatte sig lagen och trots de tragiska konsekvenserna av lagens tillämpning antog den svenska riksdagen något år senare en lag av exakt samma innebörd med hänvisning till det positiva värdet av en internordisk lagstift-

ning. Till följd av lagens negativa verkningar avskaffades lagen i Danmark efter en ganska kort tid. Men motsvarande lag gäller fortfarande i Sverige!

En granskning av Kungl. Maj:ts proposition nr 136 ger sålunda vid handen,

att de ändringar som föreslås (sänkt giftasålder för män, lysningens ersättning av s. k. hinderprövning, medlingsinstitutets utbyggande, vissa lättnader av restriktioner vid ingående av äktenskap m. m.) i stort sett bara är förändringar av teknisk natur, som inte berör de stora principiella frågorna,

att vissa av de reformer som föreslås snarare stadfäster det bestående systemet än bidrar till att avskaffa det (t. ex. medlingsinstitutets utbyggnad, sänkt giftasålder för män),

att äktenskapet fortfarande prioriteras framför andra samlevnadsformer,

att inga ändringar föreslås beträffande barnens rättsskydd; en fråga som hänskjuts till etapp 2 i lagrevisionen,

att lagen fortfarande bidrar till att samhället överlastar sina ekonomiska förpliktelser på familjeinstitutionen,

att departementschefen skjuter en lagrevision på en oviss framtid, en revision som skulle innebära att äktenskapet betraktas som »en form för frivillig samlevnad mellan självständiga personer».

En aldrig så omfattande revidering på äktenskapslagstiftningens område leder emellertid inte automatiskt till den jämställdhet mellan män och kvinnor som bör eftersträvas. Härtill krävs dessutom betydande förändringar i samhället såsom:

1. Äktenskapet bör inte prioriteras framför andra former av samlevnad och bör vara en frivillig förening mellan människor. Ett slopande av äktenskapet som ekonomisk institution förutsätter, att alla arbetsföra vuxna garanteras rätt till arbete och inkomstrygghet.
2. Sociala förmåner skall ej bindas till en viss samlevnadsform. Att införa änklingspensioner (för dagen i och för sig ett rättvist krav) vore att ytterligare befästa äktenskapets karaktär av försörjningsinstitution. Behovet av såväl änke- som änklingspensioner bortfaller såvida villkoren ovan uppfylles, dvs. alla garanteras rätt till arbete och inkomstrygghet.
3. Alla barns ekonomiska standard och jämlikhet tryggas genom att samhället övertar en större del av kostnaderna för barnen. Vårdnadsbidrag bör enligt vår mening avvisas. Det samhällseliga stödet bör i stället ges i form av t. ex. subventionering av olika former av service, fria resor, fria ferievistelser, studielön, fri läkarvård, avskaffande av omsättningskatten på livsmedel etc.
4. Alla barn jämställs i arvshänseende.

5. Serviceinstitutioner av olika slag utbyggs för att ge kvinnor med barn möjlighet att söka och inneha anställning på lika villkor som männen.
6. Skattelagstiftningen revideras. Individuell beskattning införes. För att motverka att lågavlönade familjer i t. ex. en-industriorter får en inkomst-sänkning till följd av detta garanteras alla kvinnor som söker men ej erhåller förvärvsarbete arbetslöshetsunderstöd, omskolning och utbildning.

I ett samhälle, där ovanstående krav är på väg att uppfyllas, kommer behovet av en särslagstiftning kring äktenskapet undan för undan att reduceras. Jag finner det dock angeläget att redan nu starta en utredning som omfattar hela giftermålsbalken och dess revidering; detta för att hindra att lagen motverkar en samhällsutveckling i den riktning som ovan skisserats.

Eftersom de ändringsförslag som föreligger i propositionen är av teknisk natur och av ytterst begränsad omfattning finns ingen anledning att avstyrka propositionen trots de betänkligheter som ovan har anförts. Förslagen om avskaffande av det nuvarande lysningsförfarandet liksom avskaffandet av 2 kap. § 6 som innebär en liberalisering av epileptikers rätt att ingå äktenskap anser jag vara positiva. Däremot ställer jag mig frågande inför förslaget om medlingsinstitutets utbyggnad. I och för sig är det rimligt att makar har tillgång till borgerlig medlare, men obligatorisk medling vid hemskillnad måste principiellt avvisas. Den sexuella otrohetens särställning som anledning till äktenskapsskillnad bör slopas. Inte heller är den föreslagna utbyggnaden av § 8 i 11 kap. tillfredsställande. Man kan ifrågasätta domstolarnas eller andra samhällseliga institutioners kompetens att avgöra vad som i sådant fall är »barnens bästa».

Icke heller anser jag att med den äktenskapslagstiftning som är rådande det vore en fördel med en sänkning av giftasåldern. Denna bör — exempelvis med tanke på ev. underhållsskyldighet till endera maken vid en skilsmässa — sättas lika till 21 år.

Med hänvisning till vad jag sålunda ovan anført hemställes,

att riksdagen beslutar antaga proposition nr 136, dock med följande ändringar:

- A 1. 2 kap. 1 § ändras till: Den, som är under 21 år, må ej träda i äktenskap utan tillstånd av länsstyrelsen i det län, där den underårige har sitt hemvist.
2. 11 kap. 8 § slopas.
3. 11 kap. 10 § får följande lydelse: Gör ena maken sig skyldig till misshandel eller annat brott mot andra makens person, äger denna rätt till skillnad i äktenskapet. Detsamma gäller, om make begår

motsvarande brott mot barn, som står under den andra makens eller båda makarnas vårdnad. Talan skall väckas inom tre månader efter erhållen kunskap om gärningen och senast inom tre år, sedan den begicks.

- B att riksdagen beslutar att de av mig framförda allmänna principiella synpunkterna måtte beaktas vid det fortsatta arbetet med revidering av äktenskapslagstiftningen.

Stockholm den 29 oktober 1968

Gunvor Ryding (vpk)
